

linde motif ve yazılara rastlanır. Ayrıca Arap edebiyatında boynunun uzunluğundan dolayı balıkcıl kuşuna, kaza ve ceylâna benzetilen ibrik (*Lisânü'l-'Arab*, "fdm" md.), gümüş bedenli (beyaz tenli) insanların boyunlarının güzelliğini tanımlamak için teşbih sanatında da kullanılmıştır. Hz. Peygamber (İbn Sa'd, I, 410; Taberî, *Târîh*, II, 221; Taberânî, VII, 105; Heysemî, VIII, 279), Hz. Ali (Dûlâbî, I, 84; İbn Abdülber, III, 1123) ve Celûlâ günü Abdullah b. Ömer'in payına düşen bir câriye (Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 419; İbn Ebû Şeybe, III, 516) için yapılan benzetmeler bunun en eski örnekleri arasındadır.

İslâm geleneğinde ibrik hizmeti bir saygı ifadesi ve sünnet olarak telakki edilir. Sahâbîlerin Resûl-i Ekrem'e abdest almasında yardımcı oldukları (İbn Mâce, "Tahâret", 39; Nesâî, "Vuđû", 63) ve o dönemde varlıklı kişilere ait evlerde bu tür hizmetler için köle ve câriyeler bulundurulduğu (Beyhakî, VI, 317; Hatîb, *Muvazâzîhu evhâmi'l-cem'*, II, 122) bilinmektedir. Saraylarda ise bu hizmet bazı kurallara göre yapılmaktaydı. Emevî ve Abbâsî halifelerinin bu tür hizmetlerini en gözde köle ve câriyelerinin yapmış olduğu şüphesizdir. Hatîb el-Bağdâdî, Hârûnürreşîd'in sarayında onun şahsî hizmetlerini gören câriyelerden söz eder (*Târîhu Bağ-*

dâd, X, 185; ayrıca bk. Süyûtî, II, 322). İbrik hizmetlerinin en sistemli şekilde düzenlendiği saray Osmanlı sarayıdır. Doğrudan padişahın leğen-ibrik ve su işlerine bakan görevliye "ibrikdârbaşı" veya "ser ibriki", onun yardımcılara "ibrikdâr" ve bunların kidesizlerine de "ibrik gulâmı" denilirdi. Padişah susadığında ve yemek sırasında ibrikdarbaşı su verir, abdest alırken de ibrikten su dökerdi. İbrikdarbaşının yüksek maaşından başka nevrûziye ve kurban istihkakı da vardı. Ayrıca Harem Dairesi kalfalarından biri de "ibrikdâr usta" idi ve onun da bir yamağı ile bir acemisi bulunurdu (Uzunçarşılı, s. 71, 326, 353; Pakalın, II, 14-15).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "brk", "fdm" md.leri; Steingass, *Dictionary*, s. 6; Buhârî, "Rikâk", 53; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, I, 419; Müslim, "Fezâ'il", 39, 44, "Libâs", 5; İbn Mâce, "Tahâret", 39, "Zühd", 36; Tirmizî, "Kıyâmet", 14; Nesâî, "Vuđû", 63; Vâkidî, *el-Megâzî*, III, 1041; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 410; VII, 157; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, I, 42; III, 516; İbn Münzir en-Nisâbüri, *el-Eusat fi's-sünen ve'l-icmâ' ve'l-ihtilâf* (nşr. Ebû Hammâd Sagîr Ahmed b. Muhammed Hanîf), Riyad 1414/1993, I, 315; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, II, 626; VII, 116; XXVII, 174; XXX, 164; a.mlf., *Târîh*, Beyrut 1407/1987, II, 221; Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü't-tâhire* (nşr. Sa'd Mübârek el-Hasan), Küveyt 1407, s. 84; İbn Huzeyme, *eş-Şahîh* (nşr. M. Mustafa el-A'zamî), Beyrut 1395/1975, I, 65; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Bağdad 1405/1985, VII, 105; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkhü'l-luğa*, Beyrut 1885, s. 317; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. M. Saîd Besyûnî), Beyrut 1410/1990, VI, 317; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 185; a.mlf., *Muvazâzîhu evhâmi'l-cem' ve'l-tefrîk* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1987, II, 122; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1123; İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, IX, 340; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 16; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, I, 38; Kurtubî, *el-Câmi'*, XVI, 114; XVII, 203; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, III, 392; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 246; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VIII, 279; Alâeddin el-Gazûlî, *Metâli'u'l-büdü*, Kahire 1300, II, 64-65; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 415; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ'* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1371/1952, II, 322; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Cairo 1938, s. 46; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 71, 326, 353; Pakalın, II, 14-15; G. Fehérvári, *Islamic Pottery*, London 1973, s. 27, 54, 76-77; A. U. Pope, *A Survey of Persian Art*, Tahrân 1977, XIII, 1309 [lv. ABCD]; Ülker Erginsoy, *İslâm Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 45, 55, 62-63, 77-95, 115-119, 127-140, 154-157, 198-206, 234-260, 281-287, 340-342, 366-371, 462-496; Zeren Tanındı, *Stiye-i Nebi: İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul 1984, minyatürler, s. 3, 8, 19, 28, 72, 85-86; Üzlifat Canav, *Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketi Cam Eserler Koleksiyonu*, İstanbul 1985, s. 99, 104-105, 117-122; Esin Atıl v.dğr., *Islamic Metal Work in the Freer Gallery of Art*,

Washington 1985, s. 62-63, 117-123; Nurhan Atasoy - J. Raby, *İznik Seramikleri*, London 1989, s. 38, 45, 96-97, 105-107, 177, lv. 96-97, 136-138, 741, 774, 779; Alpay Pasinli - Saliha Balaman, *Türk Çini ve Keramikleri, Çinili Köşk*, İstanbul 1992, s. 110, 118-121; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), III, 98; Oktay Belli - İ. Gündoğdu Kayaoğlu, *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi*, İstanbul 1993, s. 102-103, 139, 142, 154, 234, 269; Ekrem Akurgal, *Hattî ve Hitit Uygarlıkları*, İstanbul 1995, şekil, 1-3, 66, 68, lv. 1, 10-13, 14, 26, 28, 29, 64, 87, 88; Cengiz Köseoğlu, *Topkapı Sarayı İmparatorluk Hazinesi: Hazine-i Hümayun*, İstanbul, ts., s. 50, 66, 90; Güner İnal, "Ondokuzuncu Yüzyıldan Bazı Tombak Eserler", *STY*, XIII (1988), s. 91-107; Serap Yakar, "Cam Batığı", *Antik ve Dekor*, sy. 8, İstanbul 1990, s. 110-111; Önder Küçükerman, "19. Yüzyıldaki Sanayileşme Hareketinin Sembolü Olarak Beykoz İşi Camlar", a.e., sy. 40 (1997), s. 102-111; "Brahma", *ML*, II, 554; *Junior Larousse*, İstanbul 1993-94, II, 233.

NEBİ BOZKURT - SELDA ERTUĞRUL

İBŞİHİ

(الإبشيحي)

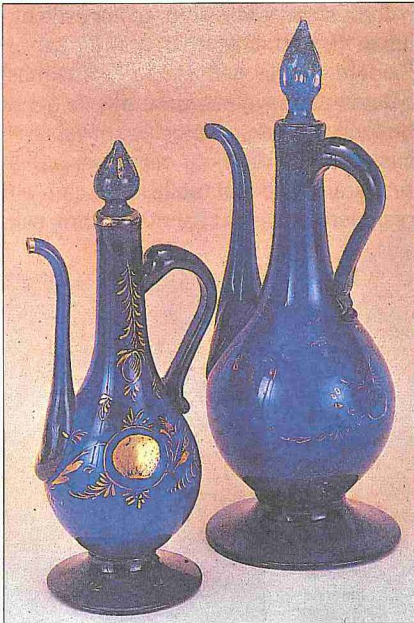
Ebû'l-Feth Bahâüddin Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-İbşihî el-Mahallî (ö. 854/1450 [?])

el-Müstezraf adlı eseriyle tanınan âlim ve edip.

790'da (1388) Mısır'da Muhâfazâtülgarbiyye'ye bağlı Mahalletülkübrâ'nın İbşûye (Ebşûye) köyünde doğdu. Babası köyün hatibi idi. Burada başladığı öğrenimini civar köylerden Nehrîriye'de sürdürdü. Kahire'de Celâleddin el-Bülkinî'nin derslerine devam ederek fıkıh ve tefsir okudu. Babasının vefatından sonra onun görevini üstlendi. 814'te (1412) hacca gitti. İbrâhim b. Ömer el-Bikâî 838'de (1434), *'Unvânü'z-zamân fi terâcimi's-şüyüh ve'l-akrân* adlı eserini tamamlamak için Mahalletülkübrâ'ya gelerek onunla görüştü. İbşihî 850 (1446) yılından sonra ve büyük bir ihtimalle 854'te (1450) vefat etti. Hayatı için yegâne kaynak olan *ed-Dev'ü'l-lâmi*'in müellifi Şehâvî onu nahiv bilmemek ve i'rab hatası yapmakla suçlamıştır. Aynı zamanda şair olan İbşihî'nin, düşüncelerini şiir ve hikâyelerle düzgün biçimde anlatmasını bilen bir edip olduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. İbşihî, ansiklopedik bir antoloji niteliğindeki *el-Müstezraf fi külli fen-nin müstezraf* adlı eserinin mukaddimesinde daha önceki müelliflerin âdâb, vaz, hikmet, tarih, ahbâr, hikâye, nükte ve şiir türü birçok örnek topladıklarını, bunların her birinin bu türlerden yalnız biriyile

Üzerleri yıldız bezemeli renkli camdan imal edilmiş ibrikler (Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları koleksiyonu, Envanter nr. F. 36, F. 53)

İbşîhî'nin *el-Müsteṭraf* adlı eserinin Lübbî Mehmed Efendi tarafından *Esne't-tuhaf fi tercemeti'l-Müsteṭraf* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen nüshasının ilk ve son sayfaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3737)

ön plana çıktığını, kendisinin ise yukarıdaki türlerin en güzel örneklerini bir araya getirdiğini söyler. İbşîhî eserini hazırlarken İbn Abdürabbih'in *el-İkdü'l-ferîd*'i ile Zemahşerî'nin *Rebî'u'l-ebâr*'ından faydalandığını ifade eder. Ancak eseri diğer bazı kaynaklarla karşılaştırıldığında onun adını zikretmediği başka eserlerden de yararlandığı anlaşılır. Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-zeheb*'i, Ebû Ali el-Kâfî'nin *el-Emâlî'si*, Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Hilyetü'l-evliyâ*'ı, İbn Ebû Rendeke et-Turtûşî'nin *Sirâcü'l-mülûk*'ü, İbn Hamdûn'un *et-Tezkiretü'l-Hamdâniyye*'si, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Telkîhu fûhûmi ehli'l-eşer* 'uyûnî'l-târîh ve's-siyer', *Edebü'l-ezkiyâ*' ve *ahbâruhüm*'ü, İbn Seb'in'in *Şifâ'u's-şudûr*'u, Zekerîyyâ el-Kazvî'nin *'Acâ'ibü'l-mahlûkât*'ı ve Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'ı bunlar arasında zikredilebilir. Müellifin, dönemindeki ansiklopedik eser yazma akımının etkisinde kalarak düzenlediği *el-Müsteṭraf* seksen dört bölüme ayrılmıştır. Kitabın muhtevasını şu başlıklar altında toplamak mümkündür: İslâm'ın esasları,

mânevî hayat (akıl, aşk, kazâ ve kader), maddî hayat (yiyeceler ve içecekler, müzik, kadın, evlilik), siyasî ve içtimâî hayat (sultan, devlet idaresi, yargı, vezirlik), âdâb-ahlâk, edebiyat-ilim (hikmet, belâgat, şiir, fıkralar), tarih-coğrafya ve değişik konular (hayvanlar, madenler, dünyadaki hârikalar, denizler). İbşîhî bu konuları işlerken önce ilgili âyet ve hadisleri zikretmiş, ardından konu hakkında tarihî bilgi vermiştir; ayrıca şiir ve hikâyeler nakletmiş, zaman zaman araya kendi şiirlerini de serpiştirmiştir. *el-Müsteṭraf*, IX ve X. (XV ve XVI.) yüzyılların zevkine uygun biçimde düzenlenmesi, herkesin anlayabileceği bir dille kaleme alınmış olması gibi sebeplerle yazıldığı günden beri ilgi çeken bir eser olmuştur.

el-Müsteṭraf'ın ilki 1267'de (1851) olmak üzere Bulak'ta dört ve ilki 1277'de (1866) olmak üzere Kahire'de on iki baskısı yapılmıştır. Ayrıca Beyrut'ta Abdullah Enîs et-Tabbâ' (1401/1982), Müfid Muhammed Kumeyha (1403/1983), Abdüllatif Sâmîr Beytiyye (1415/1995), Dervîş el-Cüveydî (1416/1996) ve Muhammed Hayr

Tu'me el-Halebî (1419/1998) tarafından ikişer cilt ve İbrâhim Sâlih'in tahkiki ile üç cilt (Beyrut 1999) halinde yayımlanmıştır. G. Rat'ın Fransızca'ya çevirerek metniyle beraber neşrettiği eserin (Paris-Toulon 1899-1902) "Acâ'ibü'l-mahlûkât" adlı 73. bölümü ayrıca Fransızca'ya tercüme edilmiştir (Paris-Beyrut, ts.). *el-Müsteṭraf*'ın ihtisarları da yapılmış olup bunların basılmış olanları şunlardır: *Circis Şâhîn, el-Mustaklaf mine'l-Müsteṭraf* (Beyrut 1864); Muhammed Abdüllatif el-Hatîb, *el-Muhtâr mine'l-Müsteṭraf* (Kahire 1960) (diğer muhtasarlar için bk. Brockelmann, GAL [Ar.], VI, 210). Eser Lübbî Mehmed Efendi (ö. 1166/1753) tarafından *Esne't-tuhaf fi tercemeti'l-Müsteṭraf* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Osmanlı Müellifleri, II, 12). Ekmekçizâde Ahmed Efendi'nin yaptığı tercümeyi Şahafar Şeyhizâde Esad Efendi gözden geçirmiş ve kitap *Mahmûdü'l-eser fi tercemeti'l-Müsteṭraf*'i-müste'ser ismiyle yayımlanmıştır (I-II, İstanbul 1261-1263).

İbşîhî'nin kaynaklarda *Aṭvâku'l-ezhâr 'alâ şudûri'l-enhâr* ve *Tezkiretü'l-ârifîn ve tebşîratü'l-müstebşîrîn* adlı iki eserinden daha söz edilmektedir. İkinci eserin Şam'da Mektebetü'l-Esedî'l-vatanîyye'de (Edeb, nr. 24, 3195) bir nüshası bulunmaktadır. Müellifin kompozisyon ve mektup yazma usulüne dair bir eser telifine başladığı, fakat bunu tamamlayamadığı rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbşîhî, *el-Müsteṭraf fi külli fennin müsteṭraf* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ') Beyrut 1401/1982, neşredenin girişi, I, 19-27; a.e. (nşr. Müfid Muhammed Kumeyha), Beyrut 1403/1983, neşredenin girişi, I, 5-14; a.e. (nşr. Abdüllatif Sâmîr Beytiyye), Beyrut 1415/1995, neşredenin girişi, I, 1-10; a.e. (nşr. Dervîş el-Cüveydî), Sayda-Beyrut 1416/1996, neşredenin girişi, I, 5-7; a.e. (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1999, neşredenin girişi, I, 5-12; *Sehâvî, eḍ-Ḍav'ü'l-lâmi'*, VII, 109; IX, 47; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1674; *Osmanlı Müellifleri*, II, 12; III, 25; Serkis, *Mu'cem*, I, 22; Brockelmann, GAL, II, 68-69; *Suppl.*, II, 55-56; a.mlf., GAL (Ar.), (trc. Hasan Mahmûd İsmâil), Kahire 1995, VI, 209-210; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 148; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 848-850; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 249; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mucez fi'l-edeb*'l-Arabî ve târîhîh, Beyrut 1985, III, 407-410; Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifîn*, I, 23; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mu'ellifât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1414/1994, II, 180; Ahmet Suphi Furat, "İslâm Edebiyatında Ansiklopedik Eser Yazanlar", *İTED*, VII/3-4 (1979), s. 231-232; C. van Arendonk, "İbşîhî", *IA*, V/2, s. 919-920; J.-C. Vadet, "al-Ibşîhî", *EP* (Ing.), III, 1005-1006; Âzertâş Âzernûş, "İbşîhî", *DMB*, II, 578-579; Hüseyin Nassâr, "el-Ibşîhî", *Meus'atü'l-haḍâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 102-103.

